

A szintagma mint nyelvi egység; az alárendelő és mellérendelő szintagmatikus szerkezet

Ismeretek a mondatrészekről és a szintagmákról

Mondatainkat szavakból építjük fel. De a szavak önmagukban nem elegendőek az értelmes beszédhez vagy íráshoz. Amikor a nyelv segítségével kommunikálunk, nem elszigetelt szavakat rakunk egymás mellé, hanem mondattá kapcsoljuk össze őket. Egyes szavak szoros nyelvtani, logikai kapcsolatban állnak egymással, ezek a szószervezetek (szintagmák). Az alá- és mellérendelő szintagmák változatosságukkal képesek a mondanivaló árnyalt kifejezésére. A mondatok mondatrészekből (alany, állítmány, tárgy határozó, jelző) épülnek fel. Ezek a mondatokban szószervezeteket, azaz szintagmákat alkotnak, melyeket viszonyító eszközök (ragok, névelők, névutók, kötőszók) kapcsolnak össze mondattá.

• A szószervezetek fajtái:

— Hozzárendelő szintagma: az alany és az állítmány kapcsolata

— Alárendelő szintagma: tagjai nem egyenlő értékűek, az alaptagnak logikailag és nyelvtanilag is alárendeltje a meghatározó tag, amely az alaptag jelentéskörét pontosítja.

Az alárendelő szintagmának négy típusát különböztetjük meg:

— alanyos szószervezet (aszály sújtotta vidék — alaptag: sújtotta; meghatározó tag: aszály)

— tárgyias szószervezet (rádiót hallgat — alaptag: hallgat, meghatározó tag: rádiót)

— határozós szószervezet (másra figyel — alaptag: figyel; meghatározó tag: másra)

— jelzős szószervezet (több napra — alaptag: napra; meghatározó tag: több)

— Mellérendelő szintagma: ugyanahhoz az alaptaghoz kapcsolódó, a mondatnak azonos szintjén elhelyezkedő azonos mondatrészek kapcsolata.

A mellérendelő szintagmának öt típusát különböztetjük meg:

— kapcsolatos szintagma (se lát, se hall!)

— ellentétes (dicsérni, nem pedig szidni)

— választó (ma vagy holnap)

— következtető (magabiztos, ezért sikeres)

— magyarázó (eredményes, ugyanis következetes)

— Álszintagmák: a mondatban olyan nyelvtanilag nem elemzett szókapcsolatok, melyeknek tagjai között nem áll fenn szószervezeti viszony. Ide soroljuk például az összetett igealakokat, a névutós, illetve névelős szókapcsolatokat.